

BED : 202

**Knowledge and Curriculum and
Language across the curriculum**

Unit : 2 Transacting knowledge through curriculum
अभ्यासक्रमाच्या माध्यमातून ज्ञानाची व्यवहार्यता

Principles of Curriculum Development

अभ्यासक्रम विकसनाची तत्त्वे

अभ्यासक्रम विषयक मुलभूत तत्त्वे मांडण्याचा प्रयत्न अनेक शिक्षण तज्ज्ञांनी केलेला आहे. या तत्त्वांद्वारे शिक्षणविषयक विविध तत्त्वज्ञान निर्माण झाले. अभ्यासक्रम विकसनाची प्रमुख तत्त्वे पुढीलप्रमाणे आहे.

- **अनुभवाचा समावेश :** अभ्यासक्रम विषयापुरता आणि पाठ्यपुस्तकांभोवती केंद्रीत नसावा. विद्यार्थ्यांचा संपूर्ण विकास होऊ शकेल अशा विविध अनुभवांचा समावेश त्यात असावा.
- **उद्दिष्टांची निश्चितता :** अध्यापनाच्या सर्वसाधारण उद्दिष्टांचा विचार करून अभ्यासक्रमात आशयघटकांची रचना केली जावी. बौद्धिक विकासाबरोबरच कौशल्य, कृती यांचा विकास होईल. अशा बाबींचा समावेश त्यामध्ये असावा.

- **अंतर्भूत घटकांची मांडणी** : सोप्या घटकांकडून हळूहळू कठिण घटकांकडे अभ्यासक्रमांची मांडणी असावी. मुर्ताकडून अमूर्ताकडे आणि ज्ञाताकडून अज्ञाताकडे ही तत्त्वे उपयोगात आणावी.
- **समवाय साध्यता** : ज्ञान हे एकसंघ असते. त्याच्या जाणीवेसाठी विषयांचा एकमेकांशी समवाय साधणे आवश्यक आहे. विज्ञानाचा गणिताशी, भुगोलाशी, भाषेशी, चित्रकलेशी समवाय साधता येईल. अभ्यासक्रमात समवाय तत्त्वांचा समावेश असला पाहिजे.

- **दैनंदिन जीवनाशी सांगड** : अभ्यासक्रम जीवन समृद्ध करणारा असला पाहिजे. अभ्यासक्रमातील नोंदविलेली मार्गदर्शनपर उदाहरणे विद्यार्थ्यांच्या दररोजच्या जीवनातील व परिसरातील असावीत.
- **विद्यार्थी केंद्रित** : विद्यार्थ्यांच्या व्यक्तिभिन्नतेनुसार आणि मनोवृत्तीला अनुकूल असे शिक्षण दिल्यास त्यांचे लक्ष लागेल. अध्ययन प्रभावी, परिणामकारक, रंजक होईल म्हणून विद्यार्थ्यांच्या आवडीनिवडींना अभ्यासक्रमात वाव असावा. बोजड, कंटाळवाणा व साचेबंद अभ्यासक्रम असू नये.

- **अभ्यासपूरक कार्यक्रमाची जोड** : अभ्यासक्रमात केवळ विषयज्ञान आणि तत्संबंधी शालेय प्रात्यक्षिके यातून विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास होत नाही तर त्यासाठी अभ्यासपूरक कार्यक्रमाची, उपक्रमांची जोड असावी लागते. अभ्यासक्रमात उपक्रमांची नोंद व मार्गदर्शक सुचनाही असाव्यात.
- **उपलब्ध कालावधीचा विचार** : प्रत्यक्ष वर्गाध्यापन, कृती व प्रात्यक्षिके इत्यादी सर्वांच्या विचार करून उपलब्ध कालावधीत अभ्यासक्रम पूर्ण होईल असाच तो ठरविलेला असावा.

- **उपयुक्ततेचे तत्त्व** : सर्वच पालक तसेच शिक्षक यांच्या दृष्टीकोनातून विद्यार्थ्यांचा सर्वांगीण विकास घडवून आणण्यासाठी व घेतलेल्या शिक्षणाचा ज्ञानाचा उपयोजनात्मक दृष्टीने लाभ होण्यासाठी अभ्यासक्रम हा उपयुक्त स्वरूपाचा असला पाहिजे.
- **योग्य वर्तन प्रकारासाठी शिक्षण** : अभ्यासक्रमाची रचना करतांना सामाजिक, आर्थिक, कौटुंबिक व सांस्कृतिक पर्यावरणाचा व त्याअनुषंगाने होणाऱ्या वर्तनाचा विचार करावा लागतो.

- **जीवनातील सर्व कृतीचे विश्लेषण :** जेव्हा अभ्यासक्रमाची रुपरेषा तयार केली जाते. तेव्हा त्यामध्ये विविध कौशल्ये संपादन, चिंतन, मनन यासारख्या विविध कृतीचा त्यात समावेश केला जाणे गरजेचे असते. अभ्यासक्रमाची रचना जीवनाविषयक कृतीच्या सहयोगाने होणे गरजेचे ठरते. म्हणजेच अभ्यासक्रम हा अशा कृतीवर आधारलेला असला पाहिजे. की ज्या कृती माणसाच्या भविष्यकालीन दृष्टिकोनातून उपयुक्त ठरतील.
- **व्यक्तिभेदाचे तत्त्व :** प्रत्येक व्यक्ती ही दुसऱ्या व्यक्तीपेक्षा आवडी-निवडी, छंद, अभिक्षमता, अभिवृत्ती व कौशल्ये इत्यादींच्या दृष्टीकोनातून एकमेकांपेक्षा भिन्न भिन्न स्वरूपाच्या असतात. शैक्षणिक मानसशास्त्रज्ञांच्या मते अभ्यासक्रमाच्या माध्यमातून विविध व्यक्तिभेद धारण करणाऱ्यांच्या सर्व गरजांची पूर्तता होणे आवश्यक आहे. परिणामी लवचिकता ही अभ्यासक्रमाची सर्वोत्तम गुणवत्ता ठरते.

- **लोकशाही मूल्यांची रुजवणूक** : लोकशाही प्रधान समाजात जेव्हा अभ्यासक्रमाची रचना करावयाची असते. तेव्हा लोकशाहीला पुरक ठरणाऱ्या क्षमतांचा समावेश अभ्यासक्रमात होणे गरजेचे असते. अभ्यासक्रमातून जर लोकशाही मूल्यांची शिकवण दिली गेली तर विद्यार्थी लोकशाही प्रधान समाजात जगण्यासाठी पात्र ठरतात.
- **सामुदायिक जीवनाशी संबंधित** : शालेय जीवन आणि सामुदायिक जीवन हे परस्परांशी संबंधित असावे कारण शाळा ही समुदायाची छोटी प्रतिकृती असते. त्यामुळे समुदायामार्फत ज्या विविध कृती पार पाडल्या जातात ज्यांचा उद्देश चांगला असतो. त्या सर्व कृतींचा समावेश अभ्यासक्रमात केला जावा.

- **सातत्यपूर्ण विकास** : आजच्या काळात ज्ञानाचा प्रस्फोट होत असल्याने सतत नवनवीन शोध लागत आहेत. विविध ज्ञानशाखांचा विस्तार होत आहे. आणि परिणामी अभ्यासक्रमाची सातत्याने पुनर्रचना करावी लागत असल्याचे दिसून येते.
- **फुरसदीच्या वेळेचे शिक्षण** : शिक्षण हे केवळ नोकरी किंवा रोजगार उपलब्ध करून देणारे नसावे. त्यामुळे अभ्यासक्रमात अशा अनेक तरतूदी असाव्यात की ज्यामुळे व्यक्तींचा फुरसदीचा वेळ हा आनंददायी ठरेल. अभ्यासक्रमात सामाजिक, सांस्कृतिक, कलात्मक, क्रीडात्मक वैविध्यांचा समावेश केला जावा की ज्यामुळे विद्यार्थ्याला फुरसदीच्या वेळेचा सदुपयोग करून घेता येईल.